

דבר זה רצה יהושע להבליט על ידי זה שכתב כאן על הקמת מזבח מתוך זהירות שלא להשתמש בברזל. בזה הכריזו כלפי עצמם וכלפי העולם שלא רק שפיכות הדמים עצמה מתועבת בעיניהם, אלא אף הכלים שמשתמשים בהם לשם כך.

בגמרא נאמר שמזבח זה לא הוקם אחר המלחמה בעי אלא ביום שעברו את הירדן. ואעפ"כ זה נכתב כאן, כי הסדר בתורה ובנביאים הוא לפי העניין ולא לפי הזמנים. לפי העניין יפה לכתוב דבר זה לאחר מלחמות הדמים בשתי ערים כנעניות, לומר, שאין זו דרכו של עם ישראל להרוג. ישראל מתעבים שפיכות דמים וכל מה שעסקו בכך, הוא מפני שהיה להם ציווי מפרש מה' לעשות כן, כדי לקדש את הארץ.

ובכן, מה הנושא שאתם מציעים לפסוקים אלה.

תלמיד אחד: בני ישראל מטהרים את עצמם משפיכות הדמים.

תלמיד שני: הפגנה נגד שפיכות דמים.

המחנך: אי אפשר לומר שעצם הדבר היה לשם הפגנה. על הקמת האבנים נצטוו ישראל בתורה (דברים כז, ב). אולם, כתיבת הדברים האלה במקום הזה, נראית כהבלטה מפורשת של שלילת שפיכות הדמים על ידי תורת ה' ועם ישראל הנושא תורה זו.

אני אציע נושא אחר, קצת ארוך אמנם:

בניין מזבח ללא שימוש בברזל ערב המלחמות הגדולות.

פרשה דומה נאמרה להלן פרק כ. ראה שם.

פרקים ט-י

דרום הארץ ומרכזה נכבשים במלחמת בזק

הערה כללית: את הפרקים ט-י אפשר להפוך לסיפור מלא מתיחות. בין עמי כנען נמצאת קבוצה אחת המתרשמת ממעשי ישראל ומבקשת קירבתם, לעומת זאת, החלק האחר מוכן להילחם בשצף קצף. לאחר שקבוצה אחת מצליחה להתקשר עם עם ישראל בטכסיסי רמאות, מבקשים הקבוצות האחרות להתנקם בה. הם רואים בהם בוגדים ויוצאים למלחמה נגדם. תושבי כנען אלו פונים לעזרת ישראל והם נענים להם. אז מתפתח הקרב הגדול הראשון על הארץ, שבו מוכים כל תושבי דרום הארץ, מבלי שבני ישראל תכננו את המלחמה, מבלי ששלחו מרגלים, מלחמה טבעית מצד אחד וכולה רצופה נפלאות מצד שני. במלחמה זו נכבש דרום הארץ מהר מאוד, הרבה יותר מהר ממה שציפו ישראל.

לאחר לימוד החומר כמו שהוא, יבואו שיעורי חזרה להעמקה והבנה. אי אפשר לקבוע כאן קנה מידה אחיד לכל הכיתות, בפרט בחוץ לארץ. עובדות הוכיחו כי לפעמים אפשר לפתח שיחה מעמיקה דוקא עם ילדים צעירים ותמימים המבטאים בפיהם את כל מה שעולה בדעתם, מבלי חשש שיאמרו דברים בלתי נכונים. בכל אופן אל ימשוך המחנך את ידו מהסברת העניינים שיכולים להראות לילדים כתכנים סתם בשעת מלחמה, כאשר כל אחד מבקש להציל את חייו.

נכתב כאן על מאבק רוחני עצום, ניסים ונפלאות גדולים לדורות. להלן כמה הצעות כיצד לטפל בחומר זה.

פרק ט. פסוקים א-ב.

כל הגויים פה אחד נגד ישראל

המחנך: נחזור לעניין שכבר דיברנו עליו. בארץ הקדושה על אף קטנותה היו בה ממלכות רבות, שבע אומות, שלושים ואחד מלכים, יריחו נלחמו לעצמם, העי לעצמם. מה אנו יכולים ללמוד מעובדה זו על המצב הכללי בארץ?

תלמיד: לא היתה אחדות בין העמים.

המחנך: נכון מאד. אנשי הארץ היו מאד מפולגים ביניהם. יתכן שגם לא דיברו שפה אחת. היו כאן נציגים של עמים גדולים, שהיו מעוניינים בדרכי המעבר בארץ וכדומה. מה נאמר על המצב בעמים אלה בשעה זו?

תלמיד אחד: כולם מתאחדים בשנאה לישראל - פה אחד.

תלמיד שני: זה מובן מאד. ככה הוא בכל העמים בעת סכנה.

המחנך: נכון, הסכנה מגבירה את הרגשת האחדות. אבל כאן לא היתה סכנה בלבד. כאמור, באו בני ישראל גם בשם הטבת סדר החיים, קבלת שבע מצוות בני נח, הכרה בה' שעשה לישראל את כל הניסים שהיו מפורסמים ביניהם. בהחלטה על המלחמה בישראל היתה גם מלחמה רוחנית.

הם דחו את ההודעה על קדושת ארץ ישראל וכי בני' נלחמים בשם ה'.

לאחר הדחיה הזו, נראו ישראל בעיניהם כעם תוקפני סתם, הבא לקחת לו ארץ אשר איננה שלו. זה הוא הרע ביחסי ישראל והעמים מאז וגם בימינו. בעת שאין לאומות העולם תדמית רוחנית מעם ישראל, עם ישראל נראים כעם מוזר בעל תביעות בלתי צודקות.

פרטים גיאוגרפיים:

כבר הזכרנו לעיל שאת ידיעת ארץ ישראל יש להקנות במנות קטנות. בפסוקים אלו נזכרים פרטים פשוטים וקלים לילדי ארץ ישראל. אולם, בחוץ לארץ יש להקדיש זמן מה ליד המפה להקנות לתלמידים מושג על הארץ הקטנה שיש בה הבדלי שטחים גדולים: הר, שפלה וחוף ים ארוך. לשם המחשה יש לצרף שמות של מקומות הידועים מימינו, ואשר חלק מן התלמידים ביקר בהם: ירושלים בהרים במרכז הארץ, צפת בצפונה, חברון בדרום. ערים כמו בני ברק ופתח תקוה בשפלה. תל אביב, אשדוד, חיפה, עכו, נהריה על חוף הים. הלבנון, היא במדינת לבנון כיום.

פרק ט. נושא שני. פסוקים ג-כז.**הגבעונים מצליחים להצטרף לישראל בערמה**

עניין זה די ללמדו בביאור המלים בתוספת קצת הסבר.

ג-ו. הגבעונים לא רצו לקבל עליהם שבע מצוות בני נח וניסו לכרות ברית כבני ארץ רחוקה. השאלה הנשאלת בלב כל לומד, גם ילד, היא, כיצד העלו הגבעונים בדעתם כי יוכלו לרמות לאורך ימים, הלא קרובים מאד היו ומה תועלת בברית של רמאות?

דבר זה מעיד כי בני כנען הכירו את מהות בני ישראל. בעתיד יאמרו הארמים על מלכי ישראל "כי מלכי חסד הם" (מלכים א כ, לא). דעה מעין זו כבר היתה גם עתה בין הגויים. הגבעונים ניסו וגם הצליחו. אף כי הברית נכרתה בערמה היא נשמרה, למנוע חילול שם ישראל בין הגויים וכדי להוכיח להם כי הם אינם מבקשי רעתם סתם.

ח-טו. באזני יהושע עוד הדהדו דברי רחב על ישראל. רחב זו אף היתה עתה במחנה ישראל. התעוררה תקוה שהנה יש עתה עם שמכיר בה' ובישראל, דבר ששימח את הלב. עם ישראל חפץ היה בידידים, לכן מיהרו להשלים עמם.

יז-כז. אכן, מהר מאד נתברר השקר. בפעם הראשונה מאז כיבוש הארץ נזכר הפסוק הידוע יפה מן התורה: "וילנו כל העדה", העם בא בתלונות צודקות על המהירות שבה טיפלו בעניין. נמצא מוצא: הגבעונים הופכים להיות מעמד ירוד בתוך ישראל: חוטבי עצים ושואבי מים, עובדים בעבודות פשוטות וגסות.

דבר זה יש להסביר יפה לתלמידים. בעם ישראל מעולם לא היו מעמדות לפי הרכוש. באומות העולם נמשך משטר המעמדות עד לפני כמה מאות שנים. בעם ישראל היו כולם שוים (הכהנים היו מיוחדים לעבודת ה' אך אין זה מעמד). לזמן קצר היה הכרח לקבוע לגבעונים מעמד

מיוחד שלא ישפיעו מרעתם הכנענית על ישראל. חשש זה הוקל על ידי שנקבע להם מקום בשורות הנמוכות של הציבור. בתור חוטבי עצים ושואבי מים, לא נועדה להם כל השפעה על הציבור, עד שתתברר מהותם הרוחנית. לאחר מכן היו תסבוכות אחרות לעם ובדרך כלל לא התקרבו ליהדות קירבה מלאה. על זאת נלמד בספר שמואל.

פרק י.

המלחמה הכללית הבלתי צפויה

המחנך: עד עתה למדנו על שתי התקפות של בני ישראל, על יריחו ועל העי. לא ידוע מה יהושע תיכנן לעשות עתה. בודאי היו לו תכניות כיצד להמשיך לקיים את מצוות כיבוש הארץ. אבל כבר ראינו שהמלחמה לא התנהלה לפי תכניתו, כי ה' נלחם לישראל. נסכם מה ראינו בעניין זה עד עתה.

תלמיד: יהושע שלח מרגלים ליריחו, כדי לנהל מלחמה עם העיר. המרגלים היו מיותרים, כי העיר נפלה במלחמה רוחנית.

המחנך: נכון מאד ומה אירע בעי.

תלמיד: בני ישראל בטוחים כי אפשר לכבוש את העיר בנקל, במעט אנשים, והנה נכשלו. הם כבשו את העיר רק במלחמה בהדרכת ה'.

המחנך: נכון מאד. נקרא עתה את הפסוקים א-ח, כיצד נתעוררה המלחמה החדשה.

לאחר הקריאה על ידי כל התלמידים לעצמם או על ידי קריאה בקול של תלמידים בודדים, לפי בחירת המחנך, יבוא ההמשך.

המחנך: ובכן מה היו העניינים עתה?

תלמיד: הכנענים יוצאים להילחם בגבעונים שבגדו בהסכמתם להילחם פה אחד בישראל וה' מצוה ליהושע לצאת לעזרת הגבעונים.

המחנך: בזה קיבלו ישראל הסכמה מפי ה' על אשר קיבלו את הגבעונים. אפשר היה להשאיר את הרמאים, בני גבעון, לבדם ואחיהם הכנענים היו מכים אותם. ואכן נאמר בתורה שבעל פה כי יהושע פקפק אם לצאת לעזרת הגבעונים, אבל ה' ציוהו להילחם.

ראו בספר האם עלה בדעת הכנענים שככה יהיה.

תלמיד: הם בודאי לא האמינו שבני ישראל ילחמו בשביל עם זר.

המחנך: זה נכון. אבל היכן זה כתוב בספר?

תלמיד: כתוב שיהושע עלה עליהם פתאום. בודאי גם להם היו מרגלים והם סיפרו כי בני ישראל יושבים במנוחה ואינם עומדים לצאת למלחמה.

המחנך: נכון מאד. בודאי גם בני ישראל עצמם היו מופתעים כי קוראים להם להילחם בעד הגבעונים.

פתאום נקראו כל החיילים לצאת והם יצאו בדחיפות. מה קרה אז?

תלמיד: פרצה מהומה בין הכנענים.

המחנך: נכון. אבל הסתכלו יפה האם המהומה היתה טבעית?

תלמיד: כתוב "ויהם ה'" המהומה באה מה'.

מחנך: נכון מאד. הם היו רבים מאד ועלולים היו להתאושש ולהתגבר. אבל אז באה המהומה. מהומה זאת היא מתכסיסי המלחמה הנתמכת בכוח עליון. תחילת מלחמת אלקים באדם היא על ידי פגיעה בחלק הרוחני שבו, בשכלו, מחשבתו וכל כושר יציבותו הנפשית. היכן לפני כן למדתם על מהומה כזאת?

תלמיד: על יד ים סוף.

המחנך: ניקח ספר שמות ונקרא את הכתוב שם: "וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן, ויהם את מחנה מצרים" (שמות יד, כד). עוד תלמדו על מלחמות מהומה אחרות כאלו. המהומה הוא דבר רע מאד אף בעת שאתם יוצאים מן הכיתה, כל שכן במלחמה. כל צבא משתדל לשמור על שלוה, אבל אם ה' לא רוצה - זה לא מועיל.

מה אירע עוד?

תלמיד: אבנים נפלו מן השמים על הכנענים.

המחנך: האם זו פעם ראשונה שאבנים נופלות משמים לעזרת ישראל. עיינו הלאה בפרק וראו מה היה שם אבנים אלו.

תלמיד: ברד. הברד היה מעשר המכות שהוכו מצרים (שמות ט, כב-כג).

המחנך: ככה הוא כנראה, אף כי אפשר לפרש שכאן היו אבנים ממש, ברד של אבנים ולא ברד דומה לאבנים. אבנים אלו נקראו בגמרא בשם אבני אלגביש. זה היה נס גדול כי שעה זו היתה שעת ניסים גדולים. מהו הנס השני?

תלמיד: שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון.

המחנך: האם אתם מבינים מה התרחש שם?

תלמיד: השמש והירח עמדו.

המחנך: אילו שקעה השמש אי אפשר היה להמשיך במלחמה בחושך. היום הוארך, כדי שאפשר יהיה לגמור את המלחמה.

תלמיד: אם כן, לא השמש היתה צריכה לעמוד, אלא הארץ. הלא האור והחושך קשורים בתנועת האדמה ולא בשמש.

המחנך: לא לשמש אמר לעמוד, אלא לקרני האור היוצאים מן השמש שישארו בארץ. קרנים אלו נעלמים בזמן שהארץ מסתובבת על צירה ומתרחקת מקרנים אלו. יהושע ביקש שיעשה ה' נס וקרני השמש יחדרו דרך הארץ. האם ראיתם פעם קרני אור חודרים מבעד גוף האדם? **תלמיד:** כן, בצילומי רנטגן (X - רע"י). כאשר עשו לי שיקוף החזה ראיתי בראי ממול מה שנעשה בפנים החזה שלי.

המחנך: נכון מאד. ככה עברו קרני השמש דרך האדמה והאירו את שטח המלחמה. בכל העולם היה חושך, לילה, רק בשדה המלחמה אור. דבר זה השפיע גם על אור הלבנה. הערה: פירוש זה הוא על פי מהר"ל וראה "דעת סופרים" כאן.

היה בנס זה דבר מיוחד שלא היה בניסים אחרים. תראו מה נאמר בפסוק יד.

תלמיד: "ולא היה כיום ההוא וגו' לשמוע ה' בקול איש". איני מבין מה הכוונה.

המחנך: כאשר קרע ה' את ים סוף, ה' עשה זאת ללא בקשת משה. משה רק זעק לה' לעזור לבני ישראל וה' קבע במה להצילם. כאן קבע יהושע מה שיש לעשות. הוא ראה שלצורך המלחמה טוב כי ימשך אור השמש, הוא אף לא התפלל, אלא ציוה וה' שמע לו. תראו בספר: למה נעשה כן.

תלמיד: כדי שידעו ישראל כי "ה' נלחם לישראל".

המחנך: זה היה לא רק להראות לישראל, אלא אולי עוד יותר כדי להראות לגויים שלא עם רגיל נלחם אתם, שמא בכל זאת יכנעו ולא יוסיפו להילחם. אולם, הם לא נכנעו והוסיפו להילחם. על כן גם נענשו קשה. יש בפרק זה תיאור דבר הנראה כאכזריות גדולה מאד. הוא נעשה על ידי איש קדוש כיהושע, כדי לזעזע את שאר עמי כנען להיכנע. מה הדבר?

תלמיד: זה נורא לקרוא פסוק כד. אני לא הייתי יכול לעשות כן.

המחנך: גם לבני ישראל היה קשה לעשות כן. על כן אמר להם יהושע: אל תיראו ואל תחתו. אילו עמדת לפני יהושע והכרת את גדולתו וקדושתו, היית מבין כי חובה לעשות כמו שהוא מצווה. מלחמה היא דבר איום, אבל כאשר יש מלחמה אין עצה ויש להפחיד את האויבים. אם זה כתוב בספר שככה נעשה - אות הוא כי כך צריכים לעשות.

תלמיד: אבל אנו רואים כי זה לא הועיל. העמים הוסיפו להילחם. אם כן, כל הדבר היה ללא תועלת. יהושע היה נביא וצריך היה לדעת כי ככה יהיה.

המחנך: זה באמת מפליא שלא הועילו כל האזהרות. אנו נלמד להלן יא כ, כי ה' חיזק את לב הכנענים, אילו הגיבו באופן טבעי צריכים היו להיכנע.

תלמיד: למה ה' עשה כן?

המחנך: המתן ונבאר זאת בעת שנלמד פרק יא. אתם גם למדתם שכך היה גם עם פרעה. אבל אי אפשר בשיעור אחד להאריך כל כך. נעשה זאת באחד השיעורים הבאים (ראה שיעור הבא).

ניבים מיוחדים בפרק י

- א. "עלו אלי ועזרני" (פסוק ד).
- ב. "אל תרף ידיך מעבדיך" (פסוק ו).
- ג. "לא יעמד איש מהם בפניך" (פסוק ח).
- ד. "אז ידבר יהושע לה" (פסוק יב).
- ה. "שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון" (שם).
- ו. "הלא היא כתובה על ספר הישר" (פסוק יג).
- ז. "לשמע ה' בקול איש" (פסוק יד).
- ח. "לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשנו" (פסוק כא) להשוות אל: "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו" (שמות יא, ז).
- ט. "ככה יעשה ה' לכל איביכם" (פסוק כה).

ערים הנזכרות בפרק זה

בפרק זה רשימה של ערים רבות בארץ. המחנך יקפיד שהתלמידים ידעו למצוא את המקומות האלה על מפת ארץ ישראל, שכאמור חייבת להימצא בכל כיתה. יש להטיל על הילדים לצייר מפה ועליה שמות ערים אלה.

- א. ירושלים
- ב. יריחו
- ג. עי
- ד. גבעון
- ה. חברון
- ו. ירמות
- ז. לכיש
- ח. דביר
- ט. מעלה בית חורן
- י. עזקה
- יא. מקדה
- יב. עמק אילון
- יג. עגלון

י.ד. לבנה

טו. גזר

טז. גשן. כל הערים בדרום הארץ.

פרק יא.

כיבוש צפון הארץ

המחנך: נסכם את הכיבושים שלמדנו עליהם עד עתה. ראשית כל יריחו, אחריה העי, אחריהם כל דרום הארץ. כפי שמקובל נמשך כיבוש הארץ שבע שנים. בפרק יא נכתב על סוף הכיבוש של יהושע. אם כן, היתה הפסקה בין המלחמה לכיבוש דרום הארץ לכיבוש צפונה של הארץ. יהושע לא מיהר בכיבוש. העם עדיין ישב יחד במחנה בגלגל, כמו שנאמר בסוף פרק י. העם לא הרגיש צורך בשטחים גדולים ועצם המלחמה היתה קשה עליו. מידי פעם כאילו ציפה לנס, שלא יהיה צורך בהמשך המלחמה, או שהכנענים יכנעו ויבקשו לקבל שבע מצוות בני נח - התקוה לא התגשמה. הכנענים כופים את ישראל להמשיך במלחמה. ראו בספר איך נעשה הדבר.

תלמיד אחד: מלך חצור מכנס את כל תושבי צפון הארץ למלחמה. עוד פעם יוצאים כולם פה אחד להילחם בישראל.

תלמיד שני: כנראה הם היו גיבורים גדולים ולא נבהלו ממה שקרה.

תלמיד שלישי: הם אינם גיבורים אלא עקשנים. הם אינם יודעים להילחם ובכל זאת אינם נכנעים.

תלמיד רביעי: היו להם אנשים רבים מאד, סוסים ורכב. מי שיש לו כוח כזה אינו ממחר להיכנע.

המחנך: הסיבה האמיתית למלחמה זו היא מה שכתוב בפסוק כ, כי ה' חיזק את לבם. איך ה' מחזק לב? יש שגם אנו נענשים בעונש של חיזוק כזה. לב האדם מתחזק על ידי חישובים לא נכונים. הוא מזלזל בהפרעות ורואה את עצמו חשוב וראוי לניצחון. ה' לא מכניס מחשבות אלו בלב האדם, אבל הוא ממציא לו דברים שעל ידם הוא מתחיל להתגאות ולהאמין בעצמו.

תלמיד: האם ה' שולל מן האדם את הבחירה החופשית?

המחנך: כלל וכלל לא. נלך צעד אחר צעד בהבנת הדבר, שאירע גם לפרעה ולמצרים בימי משה. כבר למדנו כי תושבי כנען היו מפולגים מאד, שבעה עמים, שלושים ואחד מלכים. במשך כל הזמן הם לא יכלו להגיע להסכם ביניהם.